

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΥΓΕΙΑ: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΕΝΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΑΓΩΓΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

MIMIGIANNIS A.^{1,2}, ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ Β.³, και ΜΑΤΘΟΠΟΥΛΟΣ Δ.¹

¹ Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων - Τμήμα Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων, Αγρίνιο

² τ. Υπεύθυνος Αγωγής Υγείας Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Αιτωλνίας και

³ 1^ο Δημοτικό Σχολείο Παναιτωλίου - Αιτωλνίας

e-mail: apmimig@sch.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε αποφάσεις διεθνών οργανισμών γίνεται μνεία της σημασίας της ολιστικής προσέγγισης και εκπαίδευσης των νέων με σκοπό την ευαισθητοποίησή τους σε θέματα που σχετίζονται με την υγεία τους και το περιβάλλον. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια ένα πρόγραμμα Αγωγής Υγείας που πραγματοποιήθηκε στο Νομό Αιτωλοακαρνανίας κατέδειξε την άμεση σχέση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και της Αγωγής Υγείας και τη δυνατότητα της κοινής τους εφαρμογής. Με αφορμή τα αποτελέσματα από την εφαρμογή του προγράμματος αυτού καταλήξαμε στην ανάπτυξη μιας νέας πρότασης για την κοινή έκφραση των πιο πάνω εκπαιδευτικών διαδικασιών. Η Οικοφιλοσοφική Παιδεία που προτείνουμε παρέχει τη δυνατότητα μιας πολύπλευρης αγωγής και ευαισθητοποίησης των μαθητών πάνω στα προβλήματα της υγείας και του περιβάλλοντος, ώστε να καταστούν πιο δραστήριοι και ενεργοί αυριανοί πολίτες.

MIMIGIANNIS A.^{1,2}, KOSTOPOULOS B.³, and MATTHOPOULOS D.¹

¹ University of Ioannina - Department of Environmental and Natural Resources Management

² former Head of Aitoloakarnania Prefecture Primary School Health Education and

³ 1st Primary School of Panaitolio – Aitoloakarnania

e-mail: apmimig@sch.gr

ABSTRACT

In resolutions of international organizations is stressed out the importance of the holistic approach of young person's education aiming at their sensitization in subjects related to their health and environment. In these frames, a Health Education program that was realised in the Prefecture of Aitoloakarnania showed the direct relation of Environmental and Health Education and the possibility of their common application. The results from the application of this program led us to propose a common expression of the above educational processes. The Eco-philosophical Education that we are proposing provides the possibility of versatile education and sensitization of students in environmental and health problems, so that to become the tomorrow's more active citizens.

Λέξεις κλειδιά: Οικοφιλοσοφική Παιδεία, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αγωγή Υγείας

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύμφωνα με έγκυρους διεθνείς οργανισμούς (Π.Ο.Υ., Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος), τα σημαντικότερα προβλήματα που θα αντιμετωπίσουν οι σύγχρονες κοινωνίες, κατά τη διάρκεια του αιώνα που μόλις άρχισε, είναι αυτά που αφορούν την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζουν και την υγεία τους. Τα στοιχεία που έχει στη διάθεσή της η επιστημονική κοινότητα είναι άκρως ανησυχητικά (Stainforth et al, 2005) κι αν δεν θέλουμε, ως ανθρωπότητα, να βρεθούμε μπροστά σε ανεξέλεγκτες καταστάσεις, θα πρέπει να δράσουμε άμεσα.

Τα προβλήματα που έχουν σχέση με το περιβάλλον έχουν πάρει τη μορφή χιονοστιβάδας και για πρώτη, ίσως, φορά η ανθρωπότητα βρίσκεται αντιμέτωπη με μια πιθανή απειλή καταστροφής ή και εξαφάνισης σημαντικού μέρους του πλανητικού οικοσυστήματος. Η κυρίαρχη φιλοσοφία του δυτικού πολιτισμού και η ανθρωποκεντρική θεώρηση της Δημιουργίας, έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία αυτής της οικολογικής κρίσης και της συσχετισμένης με αυτήν αντίστοιχης υποβάθμισης του επιπέδου υγείας των ανθρώπων με αποτέλεσμα την εμφάνιση σημαντικών προβλημάτων. Σύμφωνα με τον Τούντα (2000), οι αντιλήψεις των ανθρώπων για τα φαινόμενα της υγείας και της αρρώστιας είναι δυνατόν να χωριστούν σε πέντε περιόδους. Στη μεταφυσική-μαγική, στη μεταφυσική-θρησκευτική, στη νατουραλιστική (πρώιμη επιστημονική), στη μηχανιστική-θετικιστική (κυρίως επιστημονική) και στη σύγχρονη-ολιστική, η οποία διαμορφώνεται κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Η διατύπωση ότι η τελευταία αυτή περίοδος της ολιστικής αντίληψης για την υγεία «διαμορφώνεται», σημαίνει αυτόματα ότι η περίοδος που διανύουμε έχει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά της μεταβατικής περιόδου με κυρίαρχο φυσικά εκείνο της σταδιακής αμφισβήτησης του παλιού που φεύγει, αλλά και της επιφυλακτικής στάσης των λειτουργών της κατεστημένης σκέψης, απέναντι στο νέο που έρχεται. Η μηχανιστική αντίληψη για την υγεία, που κυριάρχησε τους προηγούμενους τρεις αιώνες, στηρίζεται γενικά στη φιλοσοφική σκέψη του Descartes και ειδικότερα στη μηχανιστική του αντίληψη για τη Δημιουργία, η οποία, όμως, αποτελεί και τη βάση της σύγχρονης επιστήμης και του δυτικού πολιτισμού (Τούντας, 2000, Capra, 1983).

Η ιατρική κοινότητα σε διεθνές επίπεδο, εκτιμώντας ότι τα σύγχρονα νοσήματα που χαρακτηρίζονται ως χρόνια εκφυλιστικά και πολύ-παραγοντικά δεν αντιμετωπίζονται με την συμβατική – θεραπευτική παρέμβαση, προχώρησε στη λήψη συμπληρωματικών στρατηγικών. Μεταξύ των στρατηγικών αυτών είναι και η επαναενεργοποίηση πάλι της προληπτικής ιατρικής, η οποία ως γνωστόν στηρίζεται στη βασική αρχή της ιπποκρατικής σκέψης, η οποία προτείνει την πρόληψη παρά τη θεραπεία, (Lettré, 1962). Η ιατρική κοινότητα σήμερα αποδέχεται ότι μέσα στο ευρύτερο πλέγμα των υγειονομικών υπηρεσιών που προσφέρει και το οποίο περιλαμβάνει υπηρεσίες πρόληψης, θεραπείας και αποκατάστασης, η πρόληψη είναι η πλέον ενδεδειγμένη και αποτελεσματική.

Η πιο πάνω τακτική δεν σημαίνει απαξίωση της μέχρι τώρα προσφοράς της σύγχρονης ιατρικής. Σημειώνει απλά το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου που διανύουμε, περνώντας από τη μηχανιστική στη σύγχρονη-ολιστική αντίληψη για την υγεία, το υγειονομικό μας σύστημα βρίσκεται υπό διαρκή επαναπροσδιορισμό των μεθόδων που χρησιμοποιεί, καθώς οι αντιλήψεις που διαμορφώνονται για την υγεία και την ασθένεια κινούνται σε μια λογική διαφορετική απ' αυτή της καρτεσιανής-μηχανιστικής θεώρησης (Illich, 1986, Dubos, 1999). Είναι, άλλωστε, αναμφισβήτητο γεγονός ότι η σύγχρονη ιατρική μέχρι τώρα έχει να επιδείξει σημαντική πρόοδο και πολύπλευρη προσφορά.

Στόχοι της προληπτικής ιατρικής είναι η διαμόρφωση ενός τρόπου ζωής που ευνοεί την υγεία και η μεθοδική λήψη μέτρων ενάντια στους κινδύνους που την απειλούν. Οι στόχοι αυτοί προσεγγίζονται με ένα πολυδιάστατο σύνολο πνευματικών, εκπαιδευτικών, κοινωνικών διαδικασιών και δραστηριοτήτων, που αυξάνουν την ικανότητα του σωστά πληροφορημένου ατόμου να αποφασίζει για θέματα που αφορούν την προσωπική, οικογενειακή και κοινωνική του ευημερία. Το σύνολο αυτών των διαδικασιών στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα, διευκολύνει τη μάθηση και την αλλαγή της συμπεριφοράς και αποτελεί την «Αγωγή Υγείας» (Μιμιγιάννης & Ματθόπουλος, 2004).

Η Παγκόσμια Οργάνωση για την Υγεία (2002) ορίζει ως Αγωγή Υγείας την «εκπαιδευτική διαδικασία που αποσκοπεί στη διαμόρφωση προτύπων συμπεριφοράς τα οποία προάγουν τη

σωματική, ψυχική, πνευματική και κοινωνική ευεξία και απελευθερώνουν τις ανθρώπινες δυνατότητες». Από τον ορισμό αυτό γίνεται σαφές ότι στόχος της Αγωγής Υγείας δεν είναι μόνο η μετάδοση γνώσεων, που έχουν σχέση με την υγεία του ανθρώπου, κάτι που ήταν στόχος του άλλοτε μαθήματος της Υγιεινής, αλλά η διαμόρφωση και υιοθέτηση καθημερινών συμπεριφορών που να προστατεύουν και να προάγουν την υγεία.

Παράλληλα και όσον αφορά την αντιμετώπιση μιας πιθανής οικολογικής καταστροφής, οι σύγχρονες κοινωνίες μεταξύ των άλλων έχουν θεσπίσει και την εκπαιδευτική διαδικασία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Ως Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ορίζεται η «εκπαιδευτική διαδικασία, αναγνώρισης αξιών, διασαφήνισης εννοιών, ανάπτυξης-καλλιέργειας ψυχοκινητικών δεξιοτήτων και στάσεων απαραίτητων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, στη διαμόρφωση κώδικα συμπεριφοράς γύρω από τα προβλήματα που αφορούν την ποιότητα του περιβάλλοντος και τις επιπτώσεις αυτού σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο και την κατανόηση των σχέσεων που υφίστανται ανάμεσα στον άνθρωπο και το βιο-φυσικό περιβάλλον» (Παπαδημητρίου, 1998). Με δεδομένο ότι το περιβάλλον παίζει καθοριστικό ρόλο στο επίπεδο υγείας των ανθρώπων η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, μέσα από μια άλλη οπτική γωνία, μπορεί να συμβάλλει παράλληλα με την προστασία του περιβάλλοντος και προς την κατεύθυνση προάσπισης της ανθρώπινης υγείας. Οι σύγχρονες κοινωνίες, εκτιμώντας ότι ο πλέον αποτελεσματικός τρόπος ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών για τα ζητήματα αυτά είναι το εκπαιδευτικό σύστημα, έχουν ενσωματώσει σ' αυτό και παράλληλα με το βασικό ωρολόγιο πρόγραμμα των σχολείων τις εκπαιδευτικές αυτές διαδικασίες.

Μέχρι σήμερα, όμως, τόσο η Αγωγή Υγείας όσο και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση κινούνται στη λογική της καρτεσιανής σκέψης, της μηχανιστικής αντίληψης και μιας Περιβαλλοντικής Ηθικής με ανθρωποκεντρικό προσανατολισμό (Γεωργόπουλος, 2002). Τα στοιχεία αυτά είναι χαρακτηριστικά γνωρίσματα της σύγχρονης φιλοσοφίας, η οποία, όμως, στο σύνολό της είναι συνυπεύθυνη για την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος και τις επιπτώσεις που έχει η κατάσταση αυτή στην υγεία των ανθρώπων (Capra, 1983).

Με δεδομένο ότι η σύγχρονη φιλοσοφία είναι συνυπεύθυνη στη δημιουργία της οικολογικής κρίσης, προβάλλει επιτακτική η ανάγκη να αναζητήσουμε μια φιλοσοφία που θα δίνει λύσεις πέρα από τα προβλήματα υγείας και στα οικολογικά μας προβλήματα, δηλ. μια οικολογική φιλοσοφία (Παπαδημητρίου, 1999). Είναι πολλοί, άλλωστε, εκείνοι που διαισθάνονται ότι έρχεται μια εποχή που θα στηρίζεται πάνω σ' ένα καινούριο εννοιολογικό και φιλοσοφικό πλαίσιο στο οποίο θα υπάρχουν λύσεις για μια σειρά από κοινωνικά, ηθικά, επιστημολογικά, οντολογικά και οικολογικά προβλήματα. Οι φιλοσοφικές αυτές αναζητήσεις επιβεβαιώνονται και από τις εξελίξεις στο χώρο των επιστημών, όπως για παράδειγμα στο χώρο της φυσικής με τη θεωρία των quantum. Η νέα φιλοσοφική πρόταση που διαμορφώνεται ορίζεται ως Οικοφιλοσοφία (Skolimowski, 1984). Κύριο χαρακτηριστικό της είναι η ολιστική προσέγγιση της Δημιουργίας και η ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης. Στο χώρο της υγείας, η νέα αυτή φιλοσοφική πρόταση αναιρεί τη μηχανιστική αντίληψη της καρτεσιανής σκέψης και προτείνει αντ' αυτής τη «θεωρία των συστημάτων» και την «έννοια της δυναμικής ισορροπίας» (Capra, 1983, Τούντας, 2000).

Η «θεωρία των συστημάτων» βλέπει τον άνθρωπο ως μία ολότητα με πνευματικές, ψυχικές, σωματικές, κοινωνικές και υπερβατικές διαστάσεις. Βλέπει, επίσης, την υγεία ως μία εξελικτική διαδικασία, η οποία υπόκειται σε μία ακατάπαυστη δραστηριότητα και μεταβολή. Μέσα σ' αυτή τη διαδικασία αντανάκλαται η δημιουργική ανταπόκριση του οργανισμού στις προκλήσεις του φυσικού και του κοινωνικού περιβάλλοντος. Εφόσον, λοιπόν, η κατάσταση της υγείας ενός ατόμου εξαρτάται πάντοτε και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό από το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, είναι αδύνατο να υπάρξει ένα επίπεδο θετικής υγείας ανεξάρτητο απ' αυτά (Τούντας, 2000).

Η «δυναμική ισορροπία» ενός συστήματος, στην προκειμένη περίπτωση του ανθρώπινου οργανισμού, αποτελεί την πεμπουσία της έννοιας της υγείας. Με άλλα λόγια η υγεία του ατόμου, της κοινότητας και του φυσικού περιβάλλοντος είναι άρρηκτα συνδεδεμένες και διέπονται από μία σχέση αλληλεπίδρασης. Η υγεία αντανάκλα τις σχέσεις των ανθρώπων με το περιβάλλον τους και εκφράζει τον τρόπο που βιώνουν την ποιότητα του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος. Πρέπει να επισημάνουμε ότι η «έννοια της δυναμικής ισορροπίας» δεν είναι κάτι καινούριο. Εμπεριέχεται στην αρχαιοελληνική κλασική αλλά και στην ιπποκρατική σκέψη. Ο Πλάτωνας, για παράδειγμα, αναφέρει στον «Τίμαιο» ότι η υγεία είναι η κατάσταση της πλήρους αρμονίας με το σύμπαν ενώ

σύμφωνα με τον Ηράκλειτο στο περιβάλλον «όλα συνδέονται μεταξύ τους». Ο Ιπποκράτης, εξάλλου, έβλεπε την υγεία ως αρμονία ψυχής και σώματος με το περιβάλλον, ενώ στο έργο του «Περί αέρων, υδάτων, τόπων» καθορίζει την υγεία με βάση την ισορροπία ανάμεσα στις δυνάμεις του περιβάλλοντος αφ' ενός και τον τρόπο ζωής του ατόμου αφ' ετέρου. Από την «εξωτερική» ισορροπία ανάμεσα στον άνθρωπο και το περιβάλλον εξαρτάται η «εσωτερική» ισορροπία των τεσσάρων «χυμών» του ανθρώπινου οργανισμού, δηλ. του αίματος, του φλέγματος, της μαύρης χολής και της κίτρινης χολής. Η θεωρία αυτή αποτελεί εξειδίκευση της θεωρίας των τεσσάρων στοιχείων (πυρ, γη, ύδωρ, νερό) και των τεσσάρων ιδιοτήτων τους (θερμό, ψυχρό, ξηρό, υγρό), που συγκροτούν σύμφωνα με τον Εμπεδοκλή την ερμηνευτική βάση για την κατανόηση της υγείας και της ασθένειας (ό.π).

Η ολιστική αυτή προσέγγιση αναδεικνύει επίσης, την ανάγκη μιας άλλης λογικής και οπτικής θεώρησης των πραγμάτων, στη συγκεκριμένη περίπτωση της Οικοφιλοσοφίας, δια μέσου της οποίας αναδεικνύεται ότι η φιλοσοφία του ανθρώπου και η φιλοσοφία της φύσης είναι έννοιες ταυτόσημες.

Έτσι, ενώ με βάση τη μηχανιστική αντίληψη η απουσία της υγείας εκφράζει την αποτυχία του ανθρώπινου οργανισμού να αντιμετωπίσει έναν «εξωτερικό» εχθρό, η ολιστική αντίληψη από την άλλη πλευρά έρχεται να αντιμετωπίσει την ασθένεια ως προειδοποίηση για τη διαταραχή της «δυναμικής ισορροπίας», που χαρακτηρίζει το φαινόμενο της υγείας. Σύμφωνα πλέον με την ολιστική αντίληψη, η ασθένεια δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως κάτι «κακό», αλλά ως ένα «σήμα κινδύνου» που όχι μόνο προειδοποιεί αλλά και σηματοδοτεί την προσπάθεια του ανοσοποιητικού συστήματος του ανθρώπινου οργανισμού να επαναφέρει το ανθρώπινο-ολιστικό σύστημα στην αρχική του κατάσταση της δυναμικής ισορροπίας.

Η ολιστική αντίληψη για την υγεία και την ασθένεια δεν διαφοροποιείται μόνο ως προς το φιλοσοφικό της υπόβαθρο και τα οντολογικά της προστάγματα για τη φύση του ανθρώπινου οργανισμού. Έχει άμεσες και πρακτικές επιπτώσεις ως προς τον χαρακτήρα και τον προσανατολισμό της ιατρικής σκέψης. Κύριο χαρακτηριστικό της νέας ιατρικής θα πρέπει να είναι η πρωτογενής πρόληψη. Οι προληπτικές αυτές δραστηριότητες θα πρέπει να έχουν ως στόχο όλες τις διαστάσεις της ανθρώπινης ύπαρξης, δηλ. την πνευματική, την ψυχική, τη σωματική, την κοινωνική και την περιβαλλοντική, αλλά και τους παράγοντες εκείνους που απειλούν τη «δυναμική της ισορροπία». Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιτυχία μιας τέτοιου είδους προληπτικής πρακτικής κρίνεται η ευαισθητοποίηση των πολιτών.

Στη λογική αυτών των σκέψεων έχουμε ήδη προτείνει την έννοια της Οικοφιλοσοφικής Παιδείας (Μιμιγιάννης & Ματθόπουλος, 2004). Ως Οικο-φιλοσοφική Παιδεία ορίζεται η διαθεματική και διεπιστημονική εκείνη εκπαιδευτική διαδικασία μέσα στην οποία η Οικο-φιλοσοφική Αγωγή Υγείας (Μιμιγιάννης & Μπρούζος, 2002, Μιμιγιάννης κ.ά, 2002), ως ένα τέταρτο στάδιο στην εξελικτική πορεία της Αγωγής Υγείας και η Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, ως το τελευταίο στάδιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, βρίσκουν ενιαία έκφραση μέσα στο πλαίσιο των καινοτόμων δράσεων του σύγχρονου σχολείου. Βασικός της σκοπός ορίζεται η διαμόρφωση μιας νέας περιβαλλοντικής ηθικής με Βιο-κεντρικό προσανατολισμό. Μια ηθική που θα αναγνωρίζει και θα απαντά με την ανάλογη ευαισθησία στη σύνθετη και μεταβαλλόμενη σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση. Η παιδαγωγική αξία της Οικοφιλοσοφικής Παιδείας συνίσταται κυρίως στο γεγονός ότι προσφέρεται για μια διαθεματική και διεπιστημονική προσέγγιση της γνώσης.

Επί μέρους στόχος της Οικοφιλοσοφικής Παιδείας θα είναι η διαμόρφωση μιας νέας πλανητικής σκέψης η οποία:

- I. θα προωθεί μια ανάπτυξη η οποία θα στοχεύει στην κάλυψη των βασικών αναγκών όλων των ανθρώπων, χωρίς να υπονομεύει την ικανοποίηση των αναγκών των επόμενων γενιών (βιώσιμη ανάπτυξη) και
- II. θα συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός συστήματος αξιών με ποιοτικά χαρακτηριστικά. Αξίες όπως η υγεία, η ομορφιά, η φροντίδα της φύσης, η αγάπη, η συναισθηματική ακεραιότητα, η πνευματική καλλιέργεια και ανάπτυξη του ανθρώπου, θα είναι βασικά χαρακτηριστικά του νέου συστήματος αξιών.

Η Οικοφιλοσοφική Παιδεία θα προσεγγίζει το περιβάλλον μέσα από τη λογική της “βαθιάς οικολογίας”, η οποία προτείνει τη Βιο-κεντρική αντίληψη ότι η οικολογική ισορροπία απαιτεί πιο

ριζικές μεταβολές στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε το ρόλο των ανθρώπων στα πλαίσια του παγκόσμιου οικοσυστήματος.

Μεταξύ, επίσης, των επί μέρους στόχων της Οικοφιλοσοφικής Παιδείας μπορεί να είναι:

1. Η ολιστική προσέγγιση της Δημιουργίας. Στην Οικοφιλοσοφική Παιδεία δεν έχει θέση η διαφοροποίηση των ηθικών αρχών που διέπουν τις μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις και των ηθικών αρχών που διέπουν τις μεταξύ των ανθρώπων και της φύσης σχέσεις.
2. Η «οικολογική διάσταση» της υγείας.
3. Η αλλαγή των προτύπων παραγωγής και κατανάλωσης. Στόχος της Οικοφιλοσοφικής Παιδείας θα είναι να καταστήσει τους πολίτες προσεκτικούς στις καθημερινές τους δραστηριότητες γιατί αυτό θα συμβάλλει όχι μόνο στη βελτίωση της υγείας τους, αλλά και στη λύση σημαντικού αριθμού οικολογικών προβλημάτων.
4. Στόχος θα είναι επίσης η διαμόρφωση μιας γενικότερης κουλτούρας (έτσι δικαιολογείται ο όρος Παιδεία που προτείνουμε και που σημαίνει μια γενικότερη πνευματική και ψυχική καλλιέργεια σε αντίθεση με τον όρο εκπαίδευση που σημαίνει μια συστηματική διαδικασία μετάδοσης γνώσεων και δεξιοτήτων σχετικά με ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο), που θα στηρίζεται σε νέες ηθικές, πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αξίες (Μιμιγιάννης & Μαθόπουλος, 2004).

Η πρότασή μας αυτή κινείται στη λογική της UNESCO, η οποία στοχεύει στη διαμόρφωση μιας εκπαίδευσης για βιώσιμη ανάπτυξη και στην αλλαγή των αξιών, στάσεων και συμπεριφορών προς όφελος της ανθρώπινης υγείας και του βιο-φυσικού περιβάλλοντος. Η πρότασή μας, επίσης, κινείται στη λογική που εκφράζεται μέσα από τις πολιτικές κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το άρθρο 130 Ρ της συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, το 6^ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον (2001-2010), το Κοινοτικό Πρόγραμμα Δράσης για τη Δημόσια Υγεία (2003-2008), η υπ' αριθ. 2179/98/ΕΚ απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και κυρίως η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για το Περιβάλλον και την Υγεία (2004-2010), επιδιώκουν την επισήμανση της σχέσης «αιτίου-αιτιατού» μεταξύ περιβάλλοντος και υγείας.

2. ΜΕΘΟΔΟΣ

Μέσα σ' αυτά τα πλαίσια προχωρήσαμε στην εφαρμογή, σε σχολεία Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του Νομού Αιτωλ/νίας, ενός προγράμματος Αγωγής Υγείας με γενικό τίτλο «Περιβάλλον και Υγεία». Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε στα πλαίσια των «προγραμμάτων ενίσχυσης πρωτοβουλιών σε θέματα Αγωγής Υγείας» του Εθνικού Ιδρύματος Νεότητας. Πήραν μέρος 10 σχολεία του Νομού Αιτωλοακαρνανίας, καθένα από τα οποία ασχολήθηκε με μία επί μέρους θεματική ενότητα του γενικότερου προγράμματος.

Βασικός σκοπός του προγράμματος ήταν να κατανοηθεί η πολυπλοκότητα της σχέσης μεταξύ περιβάλλοντος και υγείας, η διαμόρφωση και υιοθέτηση υγιεινών στάσεων ζωής και μιας περιβαλλοντικής ηθικής που να αναγνωρίζει την εγγενή αξία όλων των μορφών ζωής που ενυπάρχουν στο πλανητικό οικοσύστημα.

Πιο συγκεκριμένα τα σχολεία της σύμπραξης και τα θέματα με τα οποία ασχολήθηκαν ήταν τα εξής:

1. 1^ο Δημοτικό Σχολείο Παναϊτωλίου: «Οι αλυκές της Αιτωλ/νίας. Το αλάτι στη διατροφή μας».
2. 2^ο Δημοτικό Σχολείο Παναϊτωλίου: «Ο ελαιώνας. Χώρος εργασίας – πηγή ζωής».
3. 3^ο Δημοτικό Σχολείο Νεάπολης: «Τα γιατροσόφια της γιαγιάς. Μια παλιά όσο και νέα συνταγή για προληπτική – εναλλακτική ιατρική».
4. 1^ο Δημοτικό Σχολείο Κατοχής: «Πελάδες. Η διατροφική αξία των ψαριών».
5. Δημοτικό Σχολείο Θέρμου: «Θέρμο – Τριγωνίδα. Παραδοσιακές διατροφικές συνήθειες».
6. Δημοτικό Σχολείο Λεπενούς: «Τα βότανα της Αιτ/νίας».
7. 1^ο Δημοτικό Σχολείο Αγρινίου: «Αχελώος. Το νερό στη διατροφή μας.»
8. 4^ο Δημοτικό Σχολείο Αγρινίου: «Διαχείριση των απορριμμάτων και υγεία – ανακύκλωση».
9. 6^ο Δημοτικό Σχολείο Αγρινίου: «Τα ιαματικά λουτρά της Αιτ/νίας».
10. 11^ο Δημοτικό Σχολείο Αγρινίου: «Αθλητισμός και φύση. Η απάντηση στον πρωταθλητισμό των αναβολικών».

Ως επί μέρους στόχοι του προγράμματος τέθηκαν:

- 1) Η συνειδητοποίηση της εγγενούς αξίας του φυσικού περιβάλλοντος, ως το πρώτο στάδιο διαμόρφωσης μιας Βιο-κεντρικής Περιβαλλοντικής Ηθικής, αλλά και της κεφαλαιώδους σημασίας που έχει αυτό για την ανθρώπινη κοινότητα.
- 2) Η συνειδητοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων της αλόγιστης διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος στην υγεία των ανθρώπων.
- 3) Η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση των μαθητών γύρω από την αξία ανάληψης της ατομικής ευθύνης για τα προβλήματα του περιβάλλοντος και της προσωπικής υγείας.
- 4) Η ετοιμότητα των μαθητών να επιλέγουν συνειδητά ένα πρότυπο οικολογικής συμπεριφοράς.
- 5) Η ανάπτυξη ενός συνεργατικού πνεύματος μεταξύ των μελών της κάθε ομάδας αλλά και μεταξύ των επί μέρους ομάδων που πήραν μέρος στο πρόγραμμα
- 6) Με το πρόγραμμα αυτό επιδιώχθηκε, επίσης, οι μαθητές να καταστούν ικανοί να τοποθετούνται κριτικά απέναντι στα κρίσιμα προβλήματα που θα αντιμετωπίσουν ως αυριανοί ενήλικοι πολίτες.
- 7) Τέλος, τέθηκε ως στόχος οι μαθητές που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, αφού καταλήξουν σε βιωματικά συμπεράσματα, να προχωρήσουν στη διάχυσή των στους υπόλοιπους μαθητές του σχολείου τους, στους γονείς τους και γενικότερα στη τοπική κοινωνία.

Όλοι αυτοί οι στόχοι ανταποκρίνονται και στους στόχους του Προγράμματος Σπουδών του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Κι αυτό γιατί οι στόχοι του προτεινόμενου προγράμματος ανταποκρίνονται στις ανάγκες του εκσυγχρονισμού και της αναβάθμισης της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, του ανοίγματος του σχολείου στη κοινωνία και της εναρμόνισης της εκπαιδευτικής μεθοδολογίας με τα σύγχρονα εκπαιδευτικά ρεύματα. Άλλωστε είναι γνωστό ότι το σημερινό σχολείο εκτός από το βασικό μορφωτικό του ρόλο και στα πλαίσια της μετεξέλιξής του σε «σχολείο ζωής» (Μπρούζος, 1998), μπορεί να προσφέρει με συστηματικό και αποτελεσματικό τρόπο ένα νέο πλαίσιο αρχών, αξιών και ηθικών κανόνων, ικανών να καταστήσουν τους μαθητές έτοιμους να ανταπεξέλθουν στις σύγχρονες προκλήσεις της ζωής.

Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε με τη χρήση πρωτοποριακών εκπαιδευτικών μεθόδων και κυρίως με τη μέθοδο project, ως την κατ' εξοχήν βιωματική μέθοδο. Κατά τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος επιλέχθηκαν επί μέρους δραστηριότητες, όπως εξωτερικές δραστηριότητες (outdoor activities), παίξιμο ρόλων, δραματοποίηση, στατιστική έρευνα, έκφραση καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων κ. ά. Παράλληλα χρησιμοποιήθηκαν, σε μικρή φυσικά έκταση και παραδοσιακές εκπαιδευτικές μέθοδοι (μετωπική διδασκαλία, διαλέξεις από ειδικούς κ.ά). Κατά την πορεία του προγράμματος αξιοποιήθηκαν στο μέγιστο βαθμό όλα τα εποπτικά και ηλεκτρονικά μέσα των σχολείων. Ιδιαίτερα επιδιώχθηκε η επικοινωνία των μαθητών των ξεχωριστών ομάδων μέσω του internet, κάτι που βοήθησε τους μαθητές εκτός των άλλων και στην εξοικείωση τους με τη χρήση των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας.

Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε σε δύο φάσεις, τη φάση της προετοιμασίας και τη φάση της πραγματοποίησης.

Στη φάση της προετοιμασίας έγινε:

- a) η συγκέντρωση των συντονιστών εκπαιδευτικών και η ενημέρωσή τους, ο καθορισμός των στόχων του προγράμματος, η επιλογή των επιμέρους θεματικών ενοτήτων για κάθε σχολείο και ο προϋπολογισμός του προγράμματος
- b) η δημιουργία των ομάδων Αγωγής Υγείας σε κάθε εταιρικό σχολείο
- c) οι επαφές με ειδικούς επιστήμονες και φορείς με στόχο την συνεργασία μαζί τους
- d) η κατάθεση αίτησης προς έγκριση του προγράμματος και
- e) ο προγραμματισμός των δράσεων.

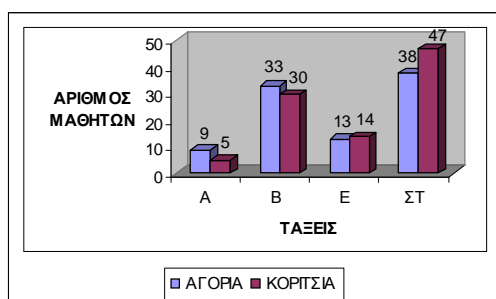
Η φάση της πραγματοποίησης περιελάμβανε τα εξής στάδια:

- a) για την αποτελεσματικότερη λειτουργία των επί μέρους ομάδων Αγωγής Υγείας οι μαθητές των σχολείων που πήραν μέρος στην υλοποίηση του προγράμματος χωρίστηκαν σε μικρότερες υποομάδες ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις δεξιότητες των μαθητών αναλαμβάνοντας ειδικό αντικείμενο δράσης (π.χ. ομάδα δημοσιογράφων, φωτογράφων, καλλιτεχνών, συγγραφέων, δημοσίων σχέσεων κ.λπ,
- b) τη συγκέντρωση υλικού από διάφορες πηγές (ερασιτεχνική στατιστική έρευνα, συνεντεύξεις με ειδικούς επιστήμονες)

- c) την επεξεργασία του συγκεντρωθέντος υλικού και τη διάχυση των αποτελεσμάτων στην υπόλοιπη σχολική κοινότητα και
- d) το στάδιο της αξιολόγησης.

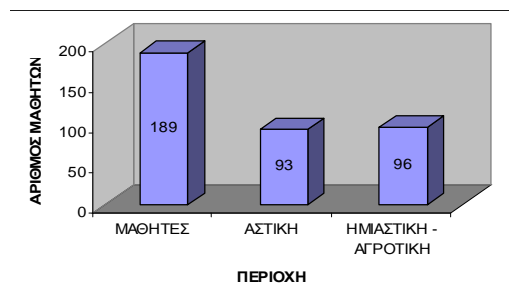
3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στο πρόγραμμα πήραν μέρος 189 μαθητές και μαθήτριες εκ των οποίων τα 93 ήταν αγόρια και τα 96 κορίτσια (Διάγραμμα I). Οι μαθητές αυτοί προέρχονταν από τις Α', Β', Ε' και Στ' τάξεις. Πιο συγκεκριμένα, από την Α' τάξη ήταν 14, από τη Β' 63, από την Ε' 27 και από τη Στ' τάξη 85 μαθητές. Η κατανομή των μαθητών ως προς τις περιοχές προέλευσής τους παρουσιάζεται στο Διάγραμμα II. Χαρακτηριστικά οι 93 μαθητές προέρχονταν από αστική ενώ οι 96 από ημιαστική – αγροτική περιοχή.

Διάγραμμα I

Κατανομή μαθητών ανά φύλο και τάξη.

Διάγραμμα II

Προέλευση μαθητών.

Οι απόψεις των μαθητών σχετικά με τη χρησιμότητα ενός προγράμματος ανακύκλωσης παρουσιάζεται στο Διάγραμμα III. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι μαθητές των μικρών τάξεων (Α' και Β') αγνοούν τη διπλή χρησιμότητά του (προστασία περιβάλλοντος και υγείας), ενώ οι μαθητές των μεγάλων τάξεων (Ε' και Στ') έχουν συνειδητοποιήσει σε αρκετά μεγάλο βαθμό τη διπλή αυτή χρησιμότητα.

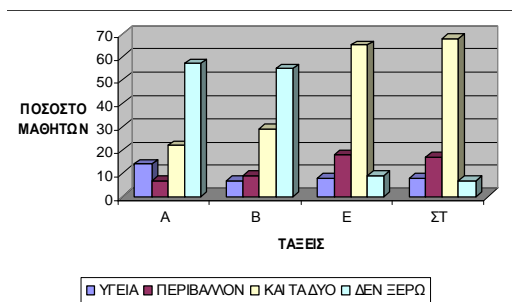
Ένα στοιχείο το οποίο θα πρέπει να μας ευαισθητοποιήσει και να μας προκαλέσει ανησυχία είναι το γεγονός ότι οι μαθητές της Ε' τάξης σε ποσοστό 6% και της Στ' σε ποσοστό 8% δηλώνουν ότι δεν θα δίσταζαν να κάνουν χρήση χημικών ουσιών που υποβοηθούν τη σωματική τους απόδοση κατά τη διάρκεια αθλητικών δραστηριοτήτων με απώτερο στόχο την καλύτερη επίδοση και την πιθανή ανάδειξή τους.

Όσον αφορά τις διατροφικές τους επιλογές και συνήθειες εντύπωση προξενεί το γεγονός ότι αν και σε μεγαλύτερο ποσοστό (57%) πιστεύουν πως το σπιτικό φαγητό είναι πιο υγιεινό (Διάγραμμα IV), εντούτοις προτιμούν το έτοιμο και γρήγορο φαγητό σε ποσοστό 63% (Διάγραμμα V).

Τέλος εντύπωση προξενεί το γεγονός ότι ένα ποσοστό 27% δείχνει να μη γνωρίζει την ύπαρξη των Ιαματικών Λουτρών του νομού Αιτωλοακαρνανίας καθώς επίσης και την αξία τους (Διάγραμμα VI).

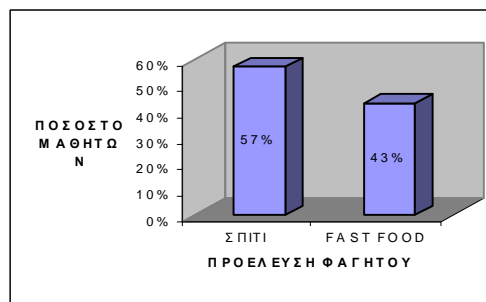
4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στα αποτελέσματα του προγράμματος καταγράφονται η εκ μέρους των μαθητών απόκτηση νέων γνώσεων, η ευαισθητοποίηση, η ενίσχυση της προσωπικότητάς τους, η ανάπτυξη δεξιοτήτων και πνεύματος συνεργασίας και η ανάπτυξη φιλικότερων σχέσεων με τους δασκάλους τους. Αντίστοιχα για τους δασκάλους τα θετικά αποτελέσματα ήταν η ευαισθητοποίηση, η ενεργοποίηση και η προσωπική τους ανάπτυξη με την ευκαιρία της εφαρμογής σύγχρονων παιδαγωγικών μεθόδων.

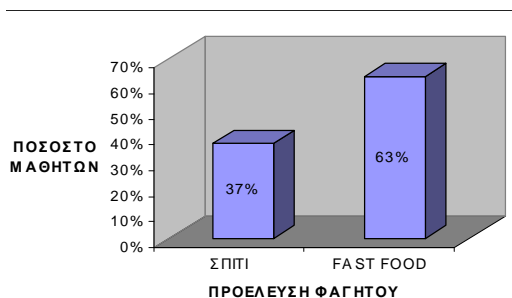
Διάγραμμα III

Χρησιμότητα προγράμματος ανακύκλωσης.

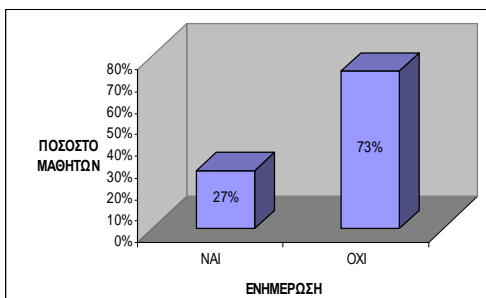
Διάγραμμα IV

Ποιότητα φαγητού.

Διάγραμμα V

Προτίμηση φαγητού.

Διάγραμμα VI

Γνώση ύπαρξης Ιαματικών Λουτρών.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι η Αγωγή Υγείας και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με τη σημερινή τους μορφή ότι είχαν να δώσουν το έδωσαν. Η εποχή που έρχεται φέρνει μαζί της μεγάλα κοινωνικά, οικονομικά, οικολογικά προβλήματα καθώς επίσης και προβλήματα υγείας που σχετίζονται με το περιβάλλον. Κρίνεται σκόπιμο όπως οι σημερινοί μαθητές και αυριανοί πολίτες τύχουν μιας εκπαίδευσης με ολιστικό και Βιο-κεντρικό προσανατολισμό. Εκτιμούμε ότι η Οικοφιλοσοφική Παιδεία θα μπορούσε να παίξει αυτό το ρόλο. Όσον αφορά τη μεθοδικότερη και αποτελεσματικότερη εφαρμογή της, πέρα από την απαιτούμενη πιλοτική της εφαρμογή, προτείνεται η αναδιάρθρωση της δομής του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Μια τέτοια αναδιάρθρωση θα μπορούσε να περιλαμβάνει την ίδρυση Γραφείων Καινοτόμων Δράσεων σε κάθε Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και την αναβάθμιση του ρόλου των Υπευθύνων Αγωγής Υγείας, Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Πολιτιστικών Θεμάτων, με την ένταξή τους στα υπό ίδρυση Γραφεία. Σημαντικό είναι, επίσης, να αναζητηθούν τρόποι συνεργασίας των υπό ίδρυση Γραφείων με τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Συλλόγους και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Σκοπός των Γραφείων αυτών, που θα λειτουργούν στα πρότυπα του Γραφείου Φυσικής Αγωγής, θα είναι η εποπτεία, η οργάνωση και η υλοποίηση προγραμμάτων στη λογική της Οικοφιλοσοφίας και της Βιο-κεντρικής Περιβαλλοντικής Ηθικής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γεωργόπουλος Α. (2002), *Περιβαλλοντική Ηθική*, Gutenberg, Αθήνα.
2. Capra F. (1983), *The Turning Point: Science, Society and the Rising Culture*, Fontana, London.
3. Dubos R. (1999), *Το όραμα της υγείας*, Κάτοπτρο, Αθήνα.
4. Illich I. (1986), *Ιατρική Νέμεση: Η απαλλοτρίωση της υγείας*, Εκδοτική Ομάδα, Θεσσαλονίκη.
5. Lettré E. (1962), *Hippocrate Oeuvres Complètes d' Hippocrate*, Adolf M. Hakkert, Amsterdam.
6. Μιμιγιάννης Α. & Ματθόπουλος Δ. (2004), *Οικοφιλοσοφική Παιδεία. Η Αγωγή Υγείας και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ως ενιαία εκπαιδευτική διαδικασία στα πλαίσια μιας εκπαίδευσης με*

- Βιο-κεντρικό προσανατολισμό. 6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Περιβάλλοντος 'Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και Περιβάλλον'. Θεσσαλονίκη, Δεκέμβρης 2004.
7. Μιμιγιάννης Α., Μπρούζος Α. & Ματθόπουλος Δ. (2002), Οικο-φιλοσοφική Αγωγή Υγείας. Μια νέα πρόταση στο χώρο της Αγωγής Υγείας, 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγωγής και Προαγωγής της Υγείας, Πρακτικά Συνεδρίου σελ. 39, Αθήνα, Δεκέμβρης 2002.
  8. Μιμιγιάννης Α. & Μπρούζος Α. (2002), Οικο-φιλοσοφική Αγωγή Υγείας και Συμβουλευτική: Μια Πρόταση για την Αγωγή Υγείας στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής θεώρησης με Βιοκεντρικό προσανατολισμό, *Επιστημονική Επετηρίδα Π.Τ.Δ.Ε Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, 15, 69-95.
  9. Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας, (2002), *Υγεία 21 - Υγεία για όλους τον 21^ο αιώνα*, (Επιμέλεια: Γ. Δημολιάτης), Τυπωθήτω - Γ. Δαρδανός, Αθήνα.
  10. Παπαδημητρίου Β. (1998), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σχολείο*, Γ. Δαρδανός, Αθήνα.
  11. Παπαδημητρίου Ε. (1999), *Για μια νέα φιλοσοφία της φύσης*, Gutenberg, Αθήνα.
  12. Skolimowski H. (1984), *Οικοφιλοσοφία. Νέα τακτική για τη ζωή*, Κάλβος, Αθήνα.
  13. Stainforth D.A., Aina T., Christensen C., Collins M., Faull N., Frame D.J., Kettleborough J.A., Knight S., Martin A., Murphy J.M., Piani C., Sexton D., Smith L.A., Spicer R.A., Thorpe A.J., Allen M.R. (2005), Uncertainty in predictions of the climate response to rising levels of greenhouse gases, *Nature*, 433, 403-406.
  14. Τούντας Γ. (2000), *Κοινωνία και υγεία*, Οδυσσέας - Νέα υγεία, Αθήνα.